LiRA
WYDAWNICTWO

Mariusz Samp

RUSKIE ŻONY POLSKICH WŁADCÓW

Związki dynastyczne Piastów z Rurykowiczami

RUSKIE ŻONY POLSKICH WŁADCÓW

Mariusz Samp

RUSKIE ŻONY POLSKICH WŁADCÓW

LIRA
WYDAWNICTWO

Redakcja: Alicja Berman
Opracowanie tablic genealogicznych:
Łukasz Jędrzejczak, Alicja Berman
Korekta: Joanna Dzik
Skład: Igor Nowaczyk

Projekt okładki: Grzegorz Araszewski / garasz.pl
Zdjęcia na okładce i źródła ilustracji: Wikipedia,
Wikimedia Commons, Polona.pl, Cyfrowe Muzeum Narodowe,
Zbiory cyfrowe Muzeum Narodowego w Krakowie, LiveJournal,
Dział Numizmatyczny Zakładu Narodowego im. Ossolińskich
Zdjęcie autora: © Maciej Zienkiewicz Photography

Producenci wydawniczy:
Anna Laskowska, Magdalena Wójcik, Wojciech Jannasz

Wydawca: Marek Jannasz

© Copyright by Lira Publishing Sp. z o.o., Warszawa 2022
Wydanie pierwsze
Warszawa 2022
ISBN: 978-83-67388-52-8

LIRA
WYDAWNICTWO
Lira Publishing Sp. z o.o.
al. J.Ch. Szucha 11 lok. 30, 00-580 Warszawa
www.wydawnictwolira.pl

Wydawnictwa Lira szukaj też na:

Druk i oprawa: Abedik SA

SPIS TREŚCI

Wstęp ... 9

Rozdział pierwszy
Dobroniega Maria – pierwsza ruska żona polskiego władcy ... 15

Sylwetki małżonków ... 17
Ślub Kazimierza z Dobroniegą ... 26
Małżeństwo polityczne ... 31
Pomoc Rurykowiczów dla Piasta ... 35
Rodzina Dobroniegi ... 37

Rozdział drugi
Tajemnicza królowa. Kim była małżonka Bolesława Śmiałego? ... 45

Bolesław II Śmiały i jego stosunki z Rusią ... 47
Podstawowe fakty z biografii królowej ... 50
Kontrowersyjne pomysły historiograficzne ... 53
Jak zatem było? ... 61

Rozdział trzeci
Kolejna tajemnicza Rusinka w Polsce. Małżeństwo Mieszka Bolesławowica ... 69

Mieszko Bolesławowic pechowym księciem? ... 71
Krótkie małżeństwo ... 76

Pochodzenie Rusinki. Teorie i ich słabości 79
Katarzyna Wsiewołodowna żoną Mieszka? 83

Rozdział czwarty
Zbysława – prawnuczka Jarosława Mądrego
i pierwsza żona Bolesława Krzywoustego 87

Książę o krzywych ustach 89
Kim była Zbysława? 91
Niezapomniana uroczystość ślubna 95
Polsko-ruskie przymierze 99
Przewrotność Zbigniewa ukarana 101
Zbysława w Polsce.
Czy była szczęśliwą małżonką? 105

Rozdział piąty
Wierzchosława – zapomniana
wybranka Bolesława Kędzierzawego 111

Pierwsze lata życia księcia 113
Żona z Nowogrodu Wielkiego 115
Wierzchosława w kraju Piastów 119
Dziedzictwo nowogrodzkiej księżnej 122

Rozdział szósty
Eudoksja i Mieszko III Stary
– na dobre i na złe 127

Rządy w Wielkopolsce 129
Zakochana w sobie po uszy para książęca? 131

Rozdział siódmy
Zwinisława – miłość życia
Bolesława Wysokiego 141

Ślub protoplasty Piastów śląskich 143
Sojusz polsko-ruski i śmierć Zwinisławy 144

Rozdział ósmy
Zniosła zdradę, niewolę i wygnanie.
Grzymisława – małżonka Leszka Białego 151

Książę o białych włosach 153
Ślub z piękną Rusinką 156
Małżeństwo Leszka i Grzymisławy 160
Grzymisława kilkumiesięczną regentką 163
Długoletnie zmagania o Kraków 166
Wobec nawały mongolskiej 173
Na drugim planie? 179

Rozdział dziewiąty
Agafia – mazowiecka tygrysica,
partnerka Konrada Mazowieckiego 183

Władztwo Konrada Mazowieckiego 185
Skromne uroczystości ślubne 188
Agafia jako matka 191
U boku małżonka 193
Ostatnie lata życia księżnej 199

Rozdział dziesiąty
Gryfina halicka – księżna skandalistka,
żona Leszka Czarnego 203

Pan Sieradza 205
Przełomowy rok 1265 207
Pierwsze lata małżeństwa 210
Skandal epoki 216
Kontrowersyjna kuracja małżonków 222
Spełnienie marzeń Gryfiny 225
Ostatnie lata życia księżnej 230

Rozdział jedenasty
Perejesława – matka dynastii mazowieckiej,
wybranka Siemowita I 233

Protoplasta mazowieckiej linii Piastów 235

Perejesława na Mazowszu ... 236
Porwanie ... 237
Perejesława młodą wdową ... 241
Regencja księżnej ... 244
W cieniu synów ... 250

Rozdział dwunasty
Anastazja – małżonka pechowego księcia dobrzyńskiego ... 253

Książę dobrzyński Siemowit ... 255
Wybranka ze Wschodu ... 256
Trudny żywot ... 257
Regencja Anastazji ... 261

Tablice genealogiczne ... 267

Wybór literatury ... 288

WSTĘP

W średniowieczu w planowaniu małżeństwa zdanie kobiety praktycznie się nie liczyło. Jej sytuacja była nie do pozazdroszczenia, by nie powiedzieć — tragiczna. O jej zamążpójściu decydowali ojciec, brat lub opiekun prawny. Później, po ślubie, kobieta musiała być w pełni oddana małżonkowi. Jej głównym zadaniem było rodzenie dzieci, przede wszystkim synów mających zapewnić ciągłość dynastii. Do władczyni odnoszono się z szacunkiem, szczególnie jeśli wniosła bogate wiano, ale też pilnowano, by postępowała zgodnie z obowiązującymi wówczas oczekiwaniami i standardami. Uważano, że żona panującego powinna być potulna, cicha, pobożna i oczywiście uległa mężowi.

Większość małżeństw polskich władców na przestrzeni wieków — poza drobnymi wyjątkami — to mariaże polityczne. Zawierano je najczęściej w celu nawiązania lub umocnienia danego sojuszu. Piastowie, począwszy od Mieszka I, brali sobie za żony księżniczki i margrabianki Rzeszy, co zmieniło się

po kilkudziesięciu latach, w dobie rządów Kazimierza Odnowiciela — odtąd polscy władcy życzliwszym okiem spoglądali na Wschód. Jak wskazują historycy, wśród małżonek późniejszych władców, do końca rozbicia dzielnicowego, najwięcej było kobiet pochodzących z różnych rejonów Rusi.

Z Rusi, czyli z terenów dzisiejszej Ukrainy, Białorusi i zachodniej Rosji. Przymiotnika „ruski" nie należy utożsamiać z „rosyjski", gdyż drugi z nich odnosi się wyłącznie do Rosji — państwa, które powstało na terenach północnej i wschodniej Rusi, „ruski" zaś dotyczy Rusi Kijowskiej, a księżniczki ruskie to przedstawicielki panującej tam od połowy IX wieku dynastii Rurykowiczów.

Prezentowana książka przybliża sylwetki żon naszych władców, które trafiły do Polski ze Wschodu w XI–XIV wieku. Opisano koleje ich życia od narodzin do śmierci, przy czym najwięcej uwagi poświęcono kwestii ich małżeństw z piastowskimi panującymi, próbując odpowiedzieć na pytanie, jaką rolę odegrały u boku swoich mężów.

Niniejsza pozycja o charakterze popularnonaukowym jest przeznaczona dla szerszego kręgu odbiorców. Do minimum ograniczono w niej aparaturę krytyczno-naukową w formie przypisów. Obejmuje ona 12 rozdziałów, które podzielono na mniejsze partie (podrozdziały), aby ułatwić czytelnikowi lekturę.

W pierwszym rozdziale scharakteryzowano dzieje małżeństwa Kazimierza Odnowiciela z Dobroniegą

Marią, pierwszego poświadczonego w materiale źródłowym małżeństwa polskiego władcy z kobietą z Rusi. W drugim i trzecim opisano związki króla Bolesława II Szczodrego i jego syna Mieszka Bolesławowica. Ich wybrankami były wprawdzie Rusinki, ale obecnie wiadomo o nich niezwykle mało. Podobnie jest w przypadku Zbysławy, pierwszej żony Bolesława Krzywoustego, której historię streszczono w czwartym rozdziale niniejszego opracowania.

O ruskich żonach synów Krzywoustego, Bolesława Kędzierzawego i Mieszka Starego, przeczytamy w kolejnych dwóch rozdziałach (piątym i szóstym). Żonę z Rusi (Zwinisławę) wziął sobie również wnuk Krzywoustego — Bolesław Wysoki, uznawany za protoplastę Piastów śląskich. Historię ich związku, o którym wiemy bardzo niewiele, opisano w rozdziale siódmym. Na kolejnych stronicach książki będziemy mieli natomiast okazję zapoznać się z losami Grzymisławy i Leszka Białego (rozdział ósmy), Agafii i Konrada Mazowieckiego (rozdział dziewiąty), Gryfiny i Leszka Czarnego (rozdział dziesiąty), Perejesławy i Siemowita mazowieckiego (rozdział jedenasty) oraz Anastazji i Siemowita dobrzyńskiego (rozdział dwunasty).

Wiedzę o życiu i działalności poszczególnych księżnych ruskich czerpiemy z przekazów narracyjnych (kronik i roczników) oraz dokumentów powstałych zarówno na terenie państwa polskiego, jak i w krajach z nim sąsiadujących (przede

wszystkim, co oczywiste, z Rusi). Tych wiadomości nie jest jednak zbyt dużo, zwłaszcza w odniesieniu do pierwszych Rusinek przybyłych na ziemie piastowskie we wczesnym średniowieczu. Przyszło im żyć w czasach słabo oświetlonych przez źródła, których autorzy skupiali się przede wszystkim na mężczyznach, kobiety zaś interesowały ich mniej. Zasadniczy przełom w kwestii prezentacji piastowskich władczyń z rodowodem ruskim nastąpił w okresie rozbicia dzielnicowego, kiedy rozpoczęto na poważnie spisywanie rodzimych dziejów i kiedy lawinowo zaczęto wydawać różnego rodzaju dokumenty, których wystawczyniami (względnie współwystawczyniami) były księżne.

Dość dużo na temat poszczególnych Rusinek przeczytamy również w wiekopomnym dziele krakowskiego kanonika Jana Długosza (1415–1480). Pisał on o zaletach umysłu i ciała księżnych, a także zaprezentował okoliczności towarzyszące zawieraniu niektórych związków matrymonialnych. Należy jednak do informacji tego dziejopisa podchodzić ostrożnie, ponieważ w wielu miejscach puszczał on wodze fantazji, naginając fakty, choć jednocześnie nie można zapominać, że część jego zapisków powstała na bazie zaginionych źródeł, co wzmacnia ich ogólną wartość i znaczenie.

W toku pisania prezentowanego opracowania korzystano z prac historyków: słowników oraz encyklopedii, a także fachowych monografii naukowych.

Spośród scharakteryzowanych tutaj księżnych ruskich jedynie Grzymisława doczekała się osobnej biografii autorstwa W. Zabłockiego. O innych przeczytamy natomiast albo w odrębnych, zazwyczaj krótkich artykułach lub notach, albo w biografiach poświęconych poszczególnym władcom piastowskim.

Nieocenioną wartość dla niniejszych rozważań miały także prace czołowych, a nieżyjących już polskich genealogów O. Balzera i K. Jasińskiego, których ustalenia obowiązują w większości w dzisiejszej historiografii. W ostatnim czasie niemałe zasługi na rzecz badań nad genealogią Rurykowiczów oddali D. Dąbrowski i J. Tęgowski. Nie można również zapomnieć o wielu pomniejszych pracach, jakie wyszły spod pióra m.in. M. Bartnickiego, K. Benyskiewicza, J. Bieniaka, M. Biniaś-Szkopek, N. Delestowicza, J. Dobosza, A. Gieysztora, A.F. Grabskiego, T. Jurka, M.R. Kotljara, S.M. Kuczyńskiego, G. Labudy, E. Madejczyk, W. Nagirnyja, I. Okraszewskiej, J. Powierskiego, S. Rosika, M. Przybyła, E. Rymara, W. Sobocińskiego, A. Szwedy, A. Szymczakowej, B. Śliwińskiego, A. Teterycz-Puzio, B. Włodarskiego, B. Zientary czy P. Żmudzkiego.

ROZDZIAŁ PIERWSZY

DOBRONIEGA MARIA – PIERWSZA RUSKA ŻONA POLSKIEGO WŁADCY

Sylwetki małżonków

Kazimierz Odnowiciel był synem drugiego króla Polski, Mieszka II Lamberta, oraz Rychezy, córki palatyna Lotaryngii Erenfrieda Ezzona i Matyldy, siostry cesarza Ottona III. Pojawił się na świecie 25 lipca 1016 roku, najprawdopodobniej w Krakowie, tam też — jak najczęściej się przyjmuje — spędził pierwsze lata swego życia. W wieku dziesięciu lat oddano go na naukę do jednego z klasztorów (przypuszczalnie znajdującego się w Krakowie), gdzie zdobył podstawowe wykształcenie, co pozwoliło najstarszemu polskiemu kronikarzowi, Anonimowi zwanemu Gallem, określić go mianem „męża wymownego" i „człowieka wykształconego".

Kazimierzowi Odnowicielowi przyszło żyć w niezwykle trudnym dla państwa piastowskiego czasie. W 1031 roku musiał opuścić Polskę po tym, jak władzę przejął książę Bezprym, zmuszając do ucieczki z kraju Mieszka II i jego rodzinę. Według historyków młody Kazimierz udał się do Niemiec, skąd powrócił do ojczyzny najpóźniej po śmierci ojca (1034), któremu w ostatnich latach życia udało się postawić osłabione państwo na nogi. Początkowo młodemu księciu w sprawowaniu rządów pomagali możnowładcy oraz — jak chce tego Gall Anonim — matka. Po jakimś czasie żądni władzy możni wygnali jednak z kraju Rychezę, a następnie jej syna. Zdaniem jednego z kronikarzy Kazimierz został

zmuszony do wyjazdu na Węgry, gdzie wtrącił go do lochu król Stefan Wielki. Przypuszczalnie niewola Piasta trwała kilka miesięcy i skończyła się wraz ze śmiercią Stefana (latem 1038 roku), którego następca, Piotr Orseolo, pozwolił Kazimierzowi na opuszczenie terytorium państwa Arpadów. Z Węgier syn Mieszka II przedostał się do Niemiec i dotarł na dwór Rychezy.

Do przebywającego w Rzeszy Kazimierza dotarła wiadomość o najechaniu w 1038 roku ziem piastowskich przez księcia czeskiego Brzetysława, który przeorał je wzdłuż i wszerz, zdobywając przy tym mnóstwo jeńców i łupów. W drodze powrotnej do Czech Brzetysław przyłączył do swego państwa Śląsk z Wrocławiem, co stało się przyczyną późniejszych konfliktów polsko-czeskich. W tym samym mniej więcej czasie na Mazowszu usamodzielnił się dawny cześnik Mieszka II o imieniu Miecław (Masław). W ciągu kilku lat udało mu się zbudować rywalizujące z Piastami państwo, które swoim zasięgiem objęło nie tylko prowincję mazowiecką, ale także Kujawy, ziemię chełmińską, Podlasie i najprawdopodobniej część Wielkopolski.

Jako prawowity następca tronu Kazimierz Odnowiciel postanowił powrócić do Polski z pomocą militarną, ofiarowaną mu przez Niemców (500 zbrojnych). W zupełności wystarczyło to przedsiębiorczemu księciu do odzyskania utraconego dziedzictwa. Według Anonima zwanego Gallem akcję

odzyskiwania dziedzictwa rozpoczął Kazimierz od opanowania jakiegoś grodu ofiarowanego mu przez jego zwolenników. Następnie zdołał rozciągnąć swoje zwierzchnictwo na Wielkopolskę i Małopolskę. W drugiej z wymienionych dzielnic osiedlił się na stałe, wybierając Kraków na stolicę odnawianego państwa. W Poznaniu czy Gnieźnie nie miał czego szukać (wokoło były jedynie ruiny i zgliszcza), na Śląsku już od jakiegoś czasu umieszczono załogi czeskie, na Mazowszu natomiast przebywał uzurpator Miecław.

Decyzja o wyznaczeniu Krakowa na centrum władzy wynikała ze stanu fortyfikacji grodu (najprawdopodobniej nietkniętego podczas najazdu Brzetysława), jego położenia na szlakach handlowych i bliskości wrogich Czech, skąd mógł nadejść kolejny atak. Doniosłe znaczenie miało również połączenie Krakowa z Kijowem. Jak się później okazało, Kazimierz związał się blisko z Rurykowiczami, dlatego nierozsądne byłoby umieszczenie stałej siedziby Piastów gdzieś w głębi kraju, gdyż położenie takie utrudniałoby znacząco komunikację między obu dynastiami.

Nie jest znana dokładna data powrotu Kazimierza Odnowiciela do Polski. Część uczonych sądziła, iż syn Mieszka II pojawił się w Polsce już w 1038 roku. Innego zdania był jednak J. Bieniak datujący powrót Piasta na rok 1041. Z jego opinią kłóci się przekaz Anonima zwanego Gallem, według którego

Kazimierz gościł na obczyźnie „krótki czas". Sformułowanie to nie oznacza bynajmniej, że książę przyjechał do Polski już w 1038 roku, wyprawa Brzetysława przeciwko państwu piastowskiemu miała bowiem miejsce w okresie bezkrólewia, co zanotowały współczesne temu wydarzeniu źródła pisane.

Data powrotu Kazimierza w rodzinne strony wiąże się ściśle z małżeństwem księcia z ruską księżniczką Dobroniegą. Jej drugie imię brzmiało Maria. Formy obu tych imion podały m.in. takie źródła, jak: *Rocznik kapituły krakowskiej*, *Roczniki małopolskie*, *Kronika polsko-śląska*, tzw. *Breve Benedykta IX*, *Genealogia płocka*, *Kronika wielkopolska* i *Rocznik świętokrzyski*. Pojawienie się imienia Maria w — jak się okazało — sfałszowanym dokumencie Benedykta IX uwiarygadnia jego brzmienie. Autor falsyfikatu był dobrze poinformowany o imionach pary książęcej. Wiedział, że drugie imię Kazimierza, poświadczone już u Galla Anonima, to Karol. W tych warunkach drugie imię Dobroniegi nie może zostać podane w wątpliwość.

W świetle jednej z późniejszych kronik Dobroniega nazywała się tak naprawdę Dobrawa. To samo imię nosiła prababka Kazimierza Odnowiciela, pierwsza żona Mieszka I, za sprawą której do Polski przywędrowało chrześcijaństwo. W literaturze przedmiotu sugerowano, że Kazimierz celowo nadał swojej małżonce nowe imię, ponieważ

Przedstawienie współczesne Dobroniegi Marii, żony Kazimierza Odnowiciela, na karcie pocztowej ze znaczkiem, wydanej przez ukraińską pocztę w 2016 r. w arkuszu *Księżniczki ruskie na tronach Europy*

gorąco wierzył w to, iż stanie się jego prawdziwą pomocnicą, na wzór prababki Dobrawy, która była podporą rządów Mieszka. Czy tak rzeczywiście było, trudno w chwili obecnej jednoznacznie rozstrzygnąć. Teoria ta jest raczej mało prawdopodobna, gdyż żadne ze źródeł współczesnych Kazimierzowi nie informuje o zmianie imienia jego żony na inne.

Problematycznie przedstawia się sprawa pochodzenia Dobroniegi. Według Anonima zwanego Gallem wybranka Kazimierza Odnowiciela pochodziła ze szlachetnego rodu. Tę enigmatyczną wzmiankę najstarszego polskiego kronikarza uzupełniła powstała na początku XII wieku *Powieść*

minionych lat, w której wspomniano, że żoną Kazimierza była siostra wielkiego księcia kijowskiego Jarosława Mądrego. Z brzmieniem staroruskiego źródła zgodziła się większość dotychczasowych uczonych, tylko nieliczni uznali Dobroniegę nie za córkę Włodzimierza Wielkiego (ojca Jarosława Mądrego), lecz za córkę samego Jarosława. Ta ostatnia sugestia nawiązuje do informacji zawartej się w kronice Annalisty Saxo. Wynika z niej, że Kazimierz po powrocie do Polski ożenił się z córką ówczesnego księcia ruskiego, a więc Jarosława Mądrego. Zapiska ta może być jednak błędna, tym bardziej że latopisarz był zdecydowanie lepiej zorientowany w sprawach ruskich niż Annalista Saxo, piszący w klasztorze Nienburg nad Soławą swoje dzieło poświęcone głównie historii Niemiec do 1139 roku.

Wiadomość zawartą w *Powieści minionych lat* próbował zakwestionować swego czasu A. Brückner, który twierdził, że gdyby Dobroniega była siostrą Jarosława Mądrego, byłaby starsza od Kazimierza Odnowiciela o mniej więcej trzydzieści lat. Uczony, wychodząc z założenia, że ostatnia żona Włodzimierza Wielkiego, cesarzówna Anna Porfirogenetka, była bezpłodna, skonstatował, iż Dobroniega mogła pojawić się na świecie przed 989 rokiem. Z opinią Brücknera w pełni solidaryzował się jeden z biografistów Kazimierza Odnowiciela — S. Kętrzyński, dodając, że w momencie zawierania

małżeństwa polskiego księcia z Rusinką Jarosław miał już córki na wydaniu.

Wątpliwości wobec informacji znajdujących się w *Powieści minionych lat* zgłosili również J. Wagilewicz i L. Ćwikliński, przychylający się do opinii zawartej w późnośredniowiecznej *Kronice wielkopolskiej*, według której Dobroniega była córką Romana, syna Odona. Na podstawie tej krótkiej wzmianki Dobroniegę zaczęto utożsamiać z wnuczką Bezpryma Ottona, najstarszego syna Bolesława Chrobrego (w starszej historiografii często łączono postacie dwóch synów Bolesława Chrobrego: Ottona i Bezpryma, lub przypisywano Bezprymowi drugie imię Otto). Zdaniem S. Kętrzyńskiego Roman był w rzeczywistości dziadkiem Dobroniegi i jednocześnie cesarzem bizantyńskim, ojcem Anny, matki Dobroniegi. Z kolei rosyjski historyk W. Torop sądził, że Dobroniega była córką Borysa Włodzimierzowicza (noszącego chrześcijańskie imię Roman) i Świętosławy Bolesławówny (siostry Bezpryma Ottona).

W najnowszej historiografii wiadomości przedstawione w dziele wielkopolskiego kronikarza uznaje się za wyssane z palca, wobec czego powstałe na ich podstawie hipotezy nie powinny wzbudzać większego zaufania. Za K. Jasińskim, jednym z najlepszych znawców genealogii pierwszych Piastów, można uznać, iż Dobroniega Maria rzeczywiście była — jak napisano w *Powieści minionych lat* — siostrą

Jarosława Mądrego. Uwaga ta zgadzałaby się z rezultatami badań J. Bieniaka, który uważał wspomniany przekaz za wiarygodny. Należy przy tym zauważyć, że nic konkretnego nie wiadomo na temat bezpłodności Anny, ostatniej potwierdzonej w źródłach żony Włodzimierza Wielkiego. Za pewnik uchodzi natomiast to, iż nie urodziła ona Rurykowiczowi męskich potomków. Mogła jednak wydać na świat córki, o których autorzy latopisów nie wspominali zbyt wiele.

Ewentualnie Dobroniega mogła pochodzić ze związku Włodzimierza z nieznaną z imienia kobietą, która go przeżyła. Jej istnienie potwierdził piszący na bieżąco biskup merseburski Thietmar (975–1018), według którego zmarły w 1015 roku Włodzimierz Wielki pozostawił wdowę. Historycy wysoko cenią sobie przekaz saskiego duchownego, czerpiącego wiedzę w wielu przypadkach z autopsji, co uwiarygadnia zaproponowaną tu wersję wydarzeń. Nie ma jednak żadnych podstaw, aby sądzić, jak chcieli tego niektórzy genealogowie, iż matka Dobroniegi była wnuczką niemieckiego możnowładcy Kunona von Öhningena.

Znawcy zagadnienia sądzą, iż Dobroniega Maria urodziła się najpóźniej w 1016 roku, przy założeniu, że pojawiła się na świecie po śmierci ojca i była jego córką z ostatniego małżeństwa z nieznaną z imienia macochą Jarosława Mądrego. Możliwe również, że księżniczka przyszła na świat już w 1010 roku, co oznaczałoby, że była starsza od Kazimierza

Kazimierz Odnowiciel
(według Jana Matejki, 1890–1892)

Odnowiciela o sześć lat. Taka różnica wieku (lub zdecydowanie większa) była w tym czasie akceptowalna, pomimo iż wykształciła się wówczas niepisana reguła, że mąż powinien być starszy od żony, choć zdarzały się w tym zakresie liczne wyjątki.

Niektórzy historycy uważali, że Dobroniega przed zamążpójściem znajdowała się w klasztorze, z którego ją wyciągnięto, kiedy pojawiła się możliwość jej małżeństwa z Kazimierzem Odnowicielem. Rewelacji tej nie potwierdził jednak żaden przekaz źródłowy. Ewentualny pobyt siostry Jarosława Mądrego w klasztorze nie stanowiłby praktycznie żadnej przeszkody w poślubieniu przez nią polskiego księcia. W omawianym okresie mniszki wielokrotnie wchodziły w związki małżeńskie z osobami świeckimi, choć spotykało się to z potępieniem ze strony dostojników kościelnych. Przykładem może być tutaj Oda, druga żona Mieszka I, mniszka z klasztoru Świętego Wawrzyńca w Kalbe. Małżeństwo to zawarto z powodów czysto politycznych, a po jego sfinalizowaniu do Niemiec powrócił tłum jeńców schwytanych uprzednio przez władcę Polan po jednej ze zwycięskich wojen z zachodnim sąsiadem.

Ślub Kazimierza z Dobroniegą

O ślubie Kazimierza Odnowiciela z Dobroniegą Marią informują w zasadzie dwa niezależne od

siebie źródła, jedno powstałe na terytorium państwa Piastów, drugie zaś Rurykowiczów. Według bezimiennego kronikarza polskiego Anonima zwanego Gallem Kazimierz po powrocie do Polski „wziął sobie z Rusi żonę szlachetnego rodu i z wielkimi bogactwami, z której spłodził czterech synów i jedną córkę, przyszłą żonę króla czeskiego. Imiona zaś synów jego są następujące: Bolesław, Władysław, Mieszko i Otto”[1]. W *Powieści minionych lat* pod rokiem 1043 zanotowano z kolei, iż w „tych też czasach wydał Jarosław siostrę swoją za Kazimierza, i dał Kazimierz za wiano ośmiuset ludzi, których był zabrał do niewoli Bolesław [Chrobry], zwyciężywszy Jarosława”[2] .

Porównując ze sobą wymienione wyżej przekazy, łatwo zauważyć, że zdecydowanie więcej szczegółów podał latopisarz ruski. Gall Anonim widocznie nie znał z imienia wybranki syna Mieszka II ani też daty zaślubin. Jednocześnie skrupulatnie wyliczył imiona synów Kazimierza. Informacja ta nieco zaskakuje, gdyż kronikarz ten, opowiadając o losach poszczególnych dynastów piastowskich, nie wzmiankował o dokładnej liczbie dzieci przodków Odnowiciela ani nie podawał ich imion. Najprawdopodobniej w tym wypadku korzystał z wiadomości

---

[1] Gall Anonim, *Kronika polska*, przeł. R. Grodecki, wstęp i oprac. M. Plezia, Wrocław 2003, ks. I, rozdz. 19, s. 44.

[2] *Powieść minionych lat* (pod rokiem 1043), przeł. i oprac. F. Sielicki, Wrocław 2005, s. 136–137.

zaczerpniętych z tradycji, w której tak naprawdę dopiero od czasów Odnowiciela pojawiały się dokładniejsze wiadomości o potomstwie piastowskich władców. Niewykluczone, że wcześniejsze informacje uległy zapomnieniu, w czym pomogły tragiczne wydarzenia z lat trzydziestych XI wieku.

Kwestią problematyczną jest określenie momentu zawarcia związku małżeńskiego między Dobroniegą a Kazimierzem. Wprawdzie autor *Powieści minionych lat* małżeństwo to lokował pod rokiem 1043, jednak nie był pewny chronologii tego wydarzenia, na co wskazuje zastosowany przezeń zwrot: „w tych czasach". Dotychczasowi uczeni (A. Brückner, O. Balzer, S. Kętrzyński, W.D. Koroluk, H. Łowmiański, J. Bieniak, B. Krzemieńska, G. Labuda, K. Dróżdż) sądzili, iż Kazimierz poślubił księżniczkę ruską w między 1038 a 1043 rokiem. Według T. Wojciechowskiego Jarosław Mądry wydał za mąż swoją siostrę dopiero w 1043 roku. Zdaniem T. Grudzińskiego nastąpiło to nieco wcześniej, bo w 1042 roku. Do podobnej chronologii przychylili się J. Bieniak oraz H. Łowmiański. Wielu badaczy opowiedziało się natomiast za rokiem 1041.

Każdą z powyższych propozycji starano się odpowiednio umotywować, opierając się przede wszystkim na ustaleniu daty narodzin dzieci pochodzących z małżeństwa Kazimierza z Dobroniegą. Według *Rocznika kapituły krakowskiej* Mieszko urodził się 16 kwietnia 1045 roku. Był on

najprawdopodobniej trzecim z kolei dzieckiem pary małżeńskiej, na co wskazuje podanie jego imienia na trzecim miejscu przez Galla Anonima. Jeśli rzeczywiście tak było, należałoby tylko określić datę narodzin najstarszego syna Kazimierza, a więc Bolesława Śmiałego. Niestety, z powodu ubóstwa źródeł nastręcza to niemałych trudności. Piszący w XV wieku Jan Długosz datował narodziny Bolesława na rok 1042, co dotychczasowi uczeni uznali za wymysł kronikarza. Podobnie rzecz się ma z *Rocznikiem Krasińskich*, w którym narodziny pierworodnego syna Kazimierza umieszczono pod rokiem 1039. Rocznik ten powstał dopiero w późnym średniowieczu, co każe krytycznie ustosunkować się do zawartych w nim informacji.

Przyjmując, że Mieszko był trzecim synem Kazimierza Odnowiciela, należałoby jednocześnie założyć, że Bolesław Śmiały urodził się najpóźniej w 1043 roku, co tym samym wyznacza termin *ad quem* małżeństwa jego rodziców na rok 1042. Niewykluczone, że do ślubu Kazimierza z Dobroniegą doszło jeszcze wcześniej, najprawdopodobniej gdzieś między 1039 a 1040 rokiem, po powrocie księcia z wygnania. Rokowania w tej sprawie między Polską a Rusią musiały trwać przynajmniej kilka miesięcy, Jarosław Mądry zaś, jako roztropny mąż stanu, z pewnością skrupulatnie rozważał, za kogo wydaje swą siostrę i jakie korzyści polityczne uzyska wraz z jej zamążpójściem.

Wszystkim pasjonatom
polskiej historii
polecamy książki Mariusza Sampa
o pierwszych Piastach!

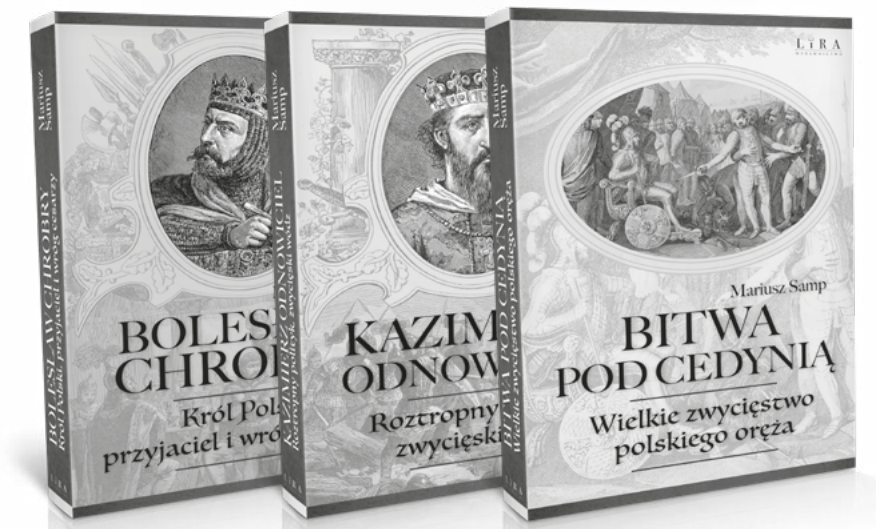

www.wydawnictwolira.pl

LIRA
WYDAWNICTWO

Począwszy od czasów Kazimierza Odnowiciela, wśród piastowskich małżonek najwięcej było kobiet pochodzących z Rusi Kijowskiej, co miało na celu sprzymierzenie się z Rurykowiczami. Większość małżeństw zawieranych na przestrzeni wieków przez polskich władców była bowiem mariażami politycznymi. Służyły one nawiązaniu lub umocnieniu sojuszu z innym państwem.

Jaką rolę odgrywały Rusinki u boku swych mężów? Co wiemy o ich codziennym życiu? Czy potrafiły się odnaleźć w świecie zdominowanym przez mężczyzn? Jak sprawdzały się jako matki i żony?

W swojej najnowszej książce dr Mariusz Samp szuka odpowiedzi na te pytania. Na podstawie dostępnych źródeł kreśli portrety kobiet – ruskich księżniczek, dla których los często nie był łaskawy. Niektóre z nich zapisały się w historii jako silne osobowości. Zapraszamy czytelników w kolejną podróż w odległe czasy średniowiecza!

MARIUSZ SAMP – historyk, doktor nauk humanistycznych. Publicysta i współtwórca portalu historycznego Przezwieki.pl. Autor książek popularnonaukowych, m.in. „Kazimierza Odnowiciela", „Bolesława Chrobrego" i „Bitwy pod Cedynią" wydanych nakładem Liry.

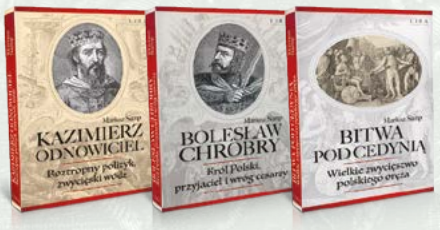

www.wydawnictwolira.pl
LiRA WYDAWNICTWO

Patronat medialny:
HISTORIA.ORG.PL
przez wieki

ISBN: 978-83-67388-52-8

cena: 46,99 zł
(w tym 5% VAT)